

Diskussionsunderlag 13/2021

Katriina Bildjuschkin, Helena Ewalds, Johanna Hietamäki, Hanna Kettunen, Tanja Koivula,
Jukka Mäkelä, Suvi Nipuli, Martta October, Joonas Peltonen, Reetta Siukola

Ordlista över våldsbegrepp

Denna ordlista över våldsbegrepp har utarbetats i samarbete mellan experter på våld och terminologi hos Institutet för hälsa och välfärd (THL). Den innehåller definitioner av de begrepp som rekommenderas att användas i arbetet mot våld. Definierar vi inte tillsammans begreppen kring våldsfenomenet förstår vi inte nödvändigtvis varandra fast vi talar om samma fråga. Ordlistan stöder sakkunniga och professionella så att de kan diskutera våld med enhetliga termer och förstå dem på samma sätt.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

© Författaren och Institutet för hälsa och välfärd | Helsingfors 2021

ISBN 978-952-343-706-7 (nätpublikation), ISSN 2323-363X (nätpublikation), <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-706-7>

Institutet för
hälsa och välfärd

www.thl.fi

Innehåll

Ordlista över våldsbegrepp.....	1
Innehåll.....	2
Inledning	3
Om terminologiska arbetet i denna ordlista	4
1 Grundbegrepp kring våld	5
1.1 Våld	5
1.2 Utsättande för våld	5
2 Våldsbegrepp på två observationsnivåer	6
2.1 Våld på samhällsnivå	6
2.1.1 Strukturellt våld.....	6
2.1.1.1 Institutionellt våld.....	6
2.1.1.2 Samhälleligt våld	6
2.1.2 Kollektivt våld.....	6
2.1.2.1 Kollektivt socialt våld.....	6
2.1.2.2 Kollektivt politiskt våld	6
2.1.2.3 Kollektivt ekonomiskt våld	7
2.2 Våld mellan människor	7
2.2.1 Indelning i underbegrepp efter människorelation.....	7
2.2.1.1 Våld i nära relationer	7
2.2.1.2 Våld i hemmet	7
2.2.1.3 Våld i parrelationen	7
2.2.1.4 Våld under sällskapande.....	7
2.2.2 Indelning i underbegrepp efter kön	7
2.2.2.1 Våld mot kvinnor.....	7
2.2.2.2 Våld mot sexuella minoriteter	7
2.2.2.3 Våld mot män	8
2.2.3 Indelning i underbegrepp efter folkgrupp.....	8
2.2.3.1 Våld mot barn	8
2.2.3.2 Våld mot äldre	8
2.2.3.3 Våld mot personer med funktionsnedsättning	8
2.2.3.4 Våld mot sexuella minoriteter	8
2.2.3.5 Våld mot etniska och kulturella minoriteter	8
2.2.4 Indelning i underbegrepp efter miljö.....	8
2.2.4.1 Våld i privat miljö	8
2.2.4.2 Våld i offentlig miljö	8
2.2.5 Indelning i underbegrepp efter uttryck	8
2.2.5.1 Fysiskt våld.....	8
2.2.5.2 Psykiskt våld.....	8
2.2.5.3 Sexuellt våld	9
2.2.5.4 Ekonomiskt våld.....	9
2.2.5.5 Kemiskt våld.....	9
2.2.5.6 Instrumentellt våld.....	9
2.2.5.7 Kulturellt våld.....	9
2.2.5.8 Försummelse.....	10
Bilaga	11

Inledning

Våld är ett starkt ord som väcker många känslor. Våld är också ett ytterst komplicerat fenomen som utmanar vår uppfattningsförmåga. Denna ordlista över våldsbegrepp har utarbetats i samarbete mellan experter på våld och terminologi hos Institutet för hälsa och välfärd (THL). Den innehåller definitioner av de begrepp som rekommenderas att användas i arbetet mot våld. **Innehållsvarning: Denna ordlista över våldsbegrepp kan orsaka ångest hos läsaren.**

Ordlistan stöder sakkunniga och professionella så att de kan diskutera våld med enhetliga termer och förstå dem på samma sätt. Iakttar vi våld endast ur vårt perspektiv kan vi uppfatta fenomenet för snävt och kan vissa av dess drag, följder och å andra sidan lösningar hamna i skymundan. Definierar vi inte tillsammans begreppen kring våldsfenomenet förstår vi inte nödvändigtvis varandra fast vi talar om samma fråga.

Arbetet med begreppen på THL har utgått från internationellt accepterade WHO-definitionen av våld. Enligt denna definition är våld **avsiktlig användning av eller hot om makt, kontroll eller fysisk kraft som riktas mot en annan människa eller en människogrupp och som leder eller kan leda till döden, uppkomst av en fysisk eller psykisk skada, störning av utvecklingen eller att grundläggande behov inte tillfredsställs**. Våldsfenomenet förekommer på flera nivåer och utgör resultatet av en komplicerad samverkan mellan individuella sociala, kulturella och miljöfaktorer förknippade med mänskliga relationer.

Våld är mångfasetterat – därför behöver vi många termer. I ordlistan har vi försökt beskriva nivåerna av våld samt innehållen i och relationerna mellan begreppen. Allmänt använda begrepp för att beskriva våld har studerats ur olika perspektiv. Våld har klassificerats **efter människorelationen**, till exempel våld i hemmet, våld i parrelationen och våld i nära relationer. Begreppet våld mot kvinnor beskriver våld **efter kön**. Våld kan också beskrivas **efter folkgrupp**, exempelvis våld mot personer med funktionsnedsättning. Ytterligare kan våld beskrivas **efter miljön**, till exempel gatuvåld. Ett allmänt sätt att beskriva våldsbegrepp är **efter uttrycket för våld**, exempelvis fysiskt eller psykiskt våld.

Syftet styr alltid ordvalet. Forskare pratar till exempel om våld på ett annat sätt än de som arbetar med våldsoffer. Också perspektivet påverkar. Om vi till exempel vill betona könsrelaterade drag i våldsfenomenet använder vi termer som beskriver detta bäst.

Det primära är dock offerperspektivet. Alla har rätt till hjälp och stöd efter att ha utsatts för våld så att de kan återhämta sig så bra som möjligt. Med våra formuleringar påverkar vi offrens erfarenhet av såväl våldshändelsen som hur enkelt eller svårt det är att få hjälp. Därför är det viktigt att våldsfenomenet förstås tillräckligt bra ur alla perspektiv och särskilt med respekt för offrets perspektiv. Detta strävar vi efter också i vår ordlista.

Ett offerperspektiv är motiverat också ur ett människorättsperspektiv. Våld kränker alltid mänskliga rättigheter och arbetet mot våld baserar sig i hög grad på genomförandet av skyldigheter enligt existerande människorättsavtal. Å ena sidan drar nationella straffrättsliga bestämmelser upp gränser för begreppen men å andra sidan möjliggör och utmanar de att tala om våld också utanför dessa gränser.

Efter att THL:s arbetsgrupp fick sitt arbete klart skickades ordlistan ut på remiss. Remissinstanserna nämns i bilagan till ordlistan. Detta resulterade i många fina observationer och förslag. En viktig allmän iakttagelse var att arbetet utgått från WHO-definitionen av våld. Enligt den är våld en avsiktlig gärning. Därmed är och kommer avsiktlighet att vara en väsentlig del av definitionen. Avsiktlighet innebär inte att gärningen varit illvillig utan att den varit medveten.

Vissa föreslagna kompletteringar togs inte med. Flera föreslagna termer kan formuleras via de begrepp som ingår i ordlistan. Till exempel det fenomen som ibland kallas föräldraalienation ses utgöra psykiskt våld i denna ordlista. Vissa begrepp är nya och det är inte klart hur de kommer att etablera sig i språket (t.ex. hatretorik, riktade trakasserier och digitalt våld). Det förs en livlig och framåtskridande diskussion om hur de ska definieras och det är ännu inte klart var deras gränser går mot andra fenomen.

I vardagligt tal tas trakasserier ofta upp separat men det kan bättre bildas ett begrepp kring dem via de våldsformer som presenteras här. Trakasserier kan vara såväl psykiska och fysiska som sexuella och de kan förekomma i vilken miljö som helst. Som begrepp kan trakasserier dessutom leda till att gärningens allvar underskattas.

Disciplinärt våld och aga av barn är former av våld och det anses inte vara befogat att behandla dem separat. Med ordlistan vill vi inte skapa en uppfattning om att något slags våld någonsin var acceptabelt i barnuppfostran. Människohandel är också våld men den tas inte upp som en separat våldsform i denna ordlista.

Ordlistan standardiserar och preciserar hur termer används. I termdefinitionerna har vi använt för tillfället etablerade begrepp. Ordlistan har dock oundvikligen sina begränsningar. Våld är så mångfasetterat att det inte är möjligt att namnge alla dess uttryck. Det kommer också att uppstå nya uttryck och termer förknippade med dem. Därmed lever ordlistan och den kan uppdateras vid behov. Vi vill utmana oss själva och andra att reflektera över vår verksamhet i strukturerna för arbetet mot våld samt fundera på hur vi påverkar via vårt språk.

Till sist vill vi tacka hela arbetsgruppen för dess idoga arbete med denna ordlista, alla remissinstanser och terminologiexperterna Virpi Kalliokuusi och Johanna Eerola på THL för deras oersättliga hjälp med att skapa denna ordlista.

Författarna

Om terminologiska arbetet i denna ordlista

Terminologiskt arbete karaktäriseras av en fokus på begrepp. Medan ordböcker studerar ord och deras betydelse i olika kontexter utgår terminologiska ordlistor från begrepp och relationerna mellan dem.

De essentiella och särskiljande begreppsdrag som ingår i en definition ska vara sådana att de rör alla referenter som ingår i området för begreppet och inte utesluter från området för begreppet sådana referenter som hör till det. Därför har definitionerna i ordlistan över våldsbegrepp formulerats så att med dem kan vi identifiera relationen mellan varje begrepp och närliggande begrepp och begreppets ställning i ett mer omfattande begreppssystem.

I ordlistan presenteras begreppen som helheter enligt begrepp (poster) med ett löpande nummer i början. Rekommenderade termen är i fet stil. Det rekommenderas att den ska användas i första hand om begreppet i språkliga situationer. Hänvisar termen till ett allmänt begrepp skrivs den alltid med liten begynnelsebokstav.

Under termen finns en språklig beskrivning (definition) av begreppet som avgränsar de reella fenomen (s.k. referenter) som ingår i området för begreppet och specificerar och skiljer begreppet från närliggande begrepp.

Definitionerna börjar med liten begynnelsebokstav och avslutas inte med en punkt. Inleds definitionen med ett egennamn börjar den med stor begynnelsebokstav.

En eventuell kommentar har markerats med indrag. Kommentaren innehåller ytterligare uppgifter som kompletterar definitionen av begreppet. Kommentarer har skrivits som normala meningar och börjar därmed med stor begynnelsebokstav och har en punkt i slutet.

Ordlistan är på så sätt hierarkisk att underbegrepp är snävare specialfall av ett bredare överbegrepp. Från hierarkiska överbegrepp kommer vi till underbegreppsgrupper med hjälp av olika indelningsgrunder såsom människorelation, kön, folkgrupp, miljö och uttryck. Underbegrepp efter en indelningsgrund ingår i en viss dimension och utgör sidobegrepp som utesluter varandra och inte kan kombineras till ett nytt begrepp.

Anteckningen ”hellre än” är en rekommendation som innebär att termen används i vissa kontexter, till exempel lagstiftning, men rekommenderas inte för andra sammanhang.

1 Grundbegrepp kring våld

1.1 Våld

Avsiktlig användning av eller hot om makt, kontroll eller fysisk kraft som riktas mot en annan människa eller en människogrupp och som leder eller kan leda till döden, uppkomst av en fysisk eller psykisk skada, störning av utvecklingen eller att grundläggande behov inte tillfredsställs.

WHO-definitionen kopplar våld uttryckligen samman med själva gärningen – inte dess resultat. Utanför definitionen hamnar oavsiktliga fall såsom flesta trafikolyckor och brandskador. Att ”makt” inkluderats i definitionen utöver ”fysisk kraft” utvidgar karaktären av en våldsgärning. Ordinära våldsföreställningen utvidgas så att den omfattar gärningar, hot och påtryckning som baserar sig på ett maktförhållande. Därmed kompletteras uppenbara våldsgärningar med **försummelse och underlåtenhet**.

I Finland har termen **illabehandling** ett mer begränsat användningsområde än termen våld. Illabehandling används i situationer där personer i en svagare ställning i ett ansvars-, förtroende- eller maktförhållande, till exempel barn eller äldre, utsätts för våld.

1.2 Utsättande för våld

En situation där en person eller persongrupp måste leva i en våldsam miljö eller uppleva rädsla för eller följer av våld i sina nära relationer.

Begreppet används typiskt i situationer där minderåriga måste bevittna våld mellan närstående vuxna eller leva i en hotande atmosfär.

2 Våldsbegrepp på två observationsnivåer

2.1 Våld på samhällsnivå

2.1.1 Strukturellt våld

våld där i samhället förhärskande strukturer, maktsystem, normer och tillvägagångssätt försvagar personers eller persongrupperns rättigheter och ställning i relation till andra och hindrar dem därmed att uppfylla sina grundläggande behov, hotar deras liv, hälsa eller välfärd eller orsakar dem annan skada

Strukturellt våld är indirekt på så sätt att det inte riktar sig direkt mot enskilda personer men enskilda personer eller persongrupper lider av dess följder.

Strukturellt våld inbegriper till exempel omänskligt politiskt beslutsfattande som kränker mänskliga rättigheter, otillräckligt genomförande av lagar, orättvis och osymmetrisk fördelning av makt och resurser, diskriminering av persongrupper, kränkningar av mänskliga rättigheter samt medier och reklam som idealiserar och främjar våld. Strukturellt våld gör det svårare att jämlikt uppfylla mänskliga rättigheter. Strukturellt våld kan vara förknippat med till exempel sexism och rasism i samhället.

2.1.1.1 Institutionellt våld

strukturellt våld som skapar ojämlikhet och skada och beror på strukturer, maktsystem, normer och tillvägagångssätt hos samhällsstyrande institutioner

2.1.1.2 Samhälleligt våld

strukturellt våld som skapar ojämlikhet och skada och beror på strukturer, maktsystem, normer och tillvägagångssätt hos i samhället verksamma sammanslutningar

Hos sammanslutningar kan samhälleligt våld framgå till exempel av hur makthavande medlemmar agerar gentemot medlemmar i underordnad ställning. För samhälleligt våld är det typiskt att ansvaret för individuell verksamhet göms av strukturerna. Samhälleligt våld är ofta anonymt och våldshot kan upplevas från hela sammanslutningen.

2.1.2 Kollektivt våld

våld mellan stora människogrupper eller sammanslutningar för att främja deras sociala, politiska eller ekonomiska målsättningar

Kollektivt våld indelas i socialt, politiskt och ekonomiskt våld. Undergrupperna av kollektivt våld ger en fingervisning om eventuella motiv hos de våldsutövande stora människogrupperna eller sammanslutningarna. Bakom stora grupperns våldsgärningar kan ligga flera motiv.

2.1.2.1 Kollektivt socialt våld

kollektivt våld för att främja en viss social målsättning

Socialt våld inbegriper till exempel brott, terrorattacker och trakasserier på grund av hat hos organiserade grupper.

2.1.2.2 Kollektivt politiskt våld

kollektivt våld för att främja en viss politisk målsättning

Politiskt våld inbegriper till exempel krig och liknande våldsamma konflikter, statligt våld och motsvarande gärningar av stora grupper.

2.1.2.3 Kollektivt ekonomiskt våld

kollektivt våld för att få samhällets eller någon sammanslutnings ekonomiska verksamhet ur balans, förhindra tillgången till basservice eller få till stånd ekonomiska skillnader mellan samhällsgrupper

Kollektivt ekonomiskt våld kan inbegripa till exempel attacker från stora grupper som strävar efter ekonomisk nytta.

2.2 Våld mellan människor

2.2.1 Indelning i underbegrepp efter människorelation

2.2.1.1 Våld i nära relationer

våld vars utövare och mål är eller har varit i en nära relation till varandra

Våld i nära relationer kan rikta sig mot en persons nuvarande eller tidigare partner, barn, nära släkting eller någon annan närstående.

2.2.1.2 Våld i hemmet

våld i nära relationer mot en medlem i samma familj

I samband med våld i hemmet utsätter våld mot en familjemedlem alltid alla familjemedlemmar för våldet och dess följder.

2.2.1.3 Våld i parrelationen

våld i nära relationer mot en partner eller nuvarande eller tidigare maken eller maken

2.2.1.4 Våld under sällskapande

våld i parrelationen som förekommer i relationer mellan unga

Våld under sällskapande har en annan karaktär än våld i en parrelation mellan vuxna fast de delar på vissa drag. En särskild skillnad är att ungas emotionella och kognitiva färdigheter ännu inte är fullt utvecklade. Unga uppfattar nödvändigtvis inte vad som är önskvärt och tillåtet i ett förhållande eftersom de ännu inte har samma färdigheter i sociala relationer som vuxna. Enligt enkäten Hälsa i skolan hade flickor upplevt mer sexuellt våld än pojkar. Pojkar rapporterade att de utsätts för våld på offentliga ställen, flickor inom fyra väggar.

2.2.2 Indelning i underbegrepp efter kön

Med könsrelaterat våld avses våld där formerna, praxisen och betydelsen varierar efter kön. Våldet är inte likadant efter kön utan det finns skillnader både i hur våldet upplevs och används och vilka drag och följder det har.

2.2.2.1 Våld mot kvinnor

våld som riktar sig mot kvinnor på grund av deras kön

Våld mot kvinnor handlar ofta om våld i nära relationer, sexuellt våld och könsbaserade trakasserier. Våld mot kvinnor kan också handla om till exempel kvinnohandel, tvingande till prostitution, könsstympning, hot, misshandel och mord på grund av familjeheder samt gruppvåldtäkt som krigsmetod.

2.2.2.2 Våld mot sexuella minoriteter

våld som riktar sig mot sexuella minoriteter på grund av deras könsidentitet eller könsuttryck

Med sexuella minoriteter avses personer som är interkönade, trans, ickebinära, agender eller transvestiter. I många sammanhang rekommenderas det att i stället för termen sexuell minoritet direkt hänvisa till de grupper som avses eller använda termen könsångfald som beskriver könsvariationen hos alla människor.

2.2.2.3 Våld mot män

våld som riktar sig mot män på grund av deras kön

Våld mot män utövas vanligen av en bekant eller obekant man och ofta i offentliga miljöer. Toleransen för våld mot män är djupt inrotad i vår kultur. Våld mot män kan handla till exempel om könsstympning eller tvingande till våldsgärningar.

2.2.3 Indelning i underbegrepp efter folkgrupp

2.2.3.1 Våld mot barn

våld som riktar sig mot barn så att det orsakar eller kan orsaka fysisk skada eller äventyra deras välfärd, säkerhet, hälsa eller emotionella utveckling

2.2.3.2 Våld mot äldre

våld som riktar sig mot äldre personer så att det orsakar eller kan orsaka fysisk skada eller äventyra deras välfärd, säkerhet eller hälsa

2.2.3.3 Våld mot personer med funktionsnedsättning

våld som riktar sig mot personer med funktionsnedsättning och är särskilt förknippat med att de behöver hjälp av en annan person för att klara sin vardag

Våld mot personer med funktionsnedsättning handlar till exempel om att förstöra hjälpmedel, manipulera medicineringen eller underlåta att ge nödvändig hjälp. Därutöver utsätts personer med funktionsnedsättning för likadant våld som alla övriga.

2.2.3.4 Våld mot sexuella minoriteter

våld som riktar sig mot sexuella minoriteter på grund av deras sexuella läggning

2.2.3.5 Våld mot etniska och kulturella minoriteter

våld som riktar sig mot etniska och kulturella minoriteter på grund av deras annorlunda drag eller livsstilar jämfört med majoritetsbefolkningen

Bakom detta våld ligger ofta rasism särskilt då en persons externa etniska eller kulturella bakgrund avviker mycket från majoritetsbefolkningen.

2.2.4 Indelning i underbegrepp efter miljö

2.2.4.1 Våld i privat miljö

våld som förekommer på privata ställen eller utrymmen såsom hem

2.2.4.2 Våld i offentlig miljö

våld som förekommer på offentliga ställen eller platser såsom arbetsplatser, skolor och anstalter

2.2.5 Indelning i underbegrepp efter uttryck

2.2.5.1 Fysiskt våld

våld som innebär en avsiktlig kränkning av en persons fysiska integritet

2.2.5.2 Psykiskt våld

våld för att avsiktligt skada en persons psykiska välfärd

Psykiskt våld kan handla till exempel om att undertrycka, isolera eller kontrollera någon.

Förföljelse

psykiskt våld för att skapa rädsla eller ängsla hos en person eller persongrupp genom att upprepade gånger och avsiktligen hota, följa, övervaka eller göra något liknande

2.2.5.3 Sexuellt våld

våld som innebär en avsiktlig kränkning av en persons sexuella integritet eller självbestämmanderätt

När termen används ska det komma ihåg att ur perspektivet för våldsoffret handlar det inte om en sexuell gärning eller upplevelse.

Straffrättsliga termen sexuellt utnyttjande rekommenderas inte eftersom det skapar en fel bild av innehållet i det begrepp som definieras här.

Sexuellt utnyttjande av barn

sexuellt våld där ett barn utnyttjas av en äldre person för sexuella behov eller behov av att undertrycka eller skada barnet

Begreppet sexuellt utnyttjande av barn är problematiskt eftersom gärningarna alltid utgör våld för barnen. Det speciella med gärningarna är ålderskillnaden mellan barnet och förövaren och barnets utvecklingsstadium.

2.2.5.4 Ekonomiskt våld

våld som innebär en avsiktlig kränkning eller begränsning av en persons rätt att bestämma över sina ekonomiska frågor

2.2.5.5 Kemiskt våld

våld för att avsiktligen skada en persons fysiska eller psykiska välfärd med läkemedel, rusmedel, kemikalier, lösningsmedel eller motsvarande medel

2.2.5.6 Instrumentellt våld

psykiskt våld som innebär överlagd skadegörelse riktad mot en persons närstående eller egendom för att uppnå en viss målsättning

Instrumentellt våld kan till exempel handla om att förstöra en annan persons egendom eller skada dennes husdjur för att exempelvis få målet för gärningen att lida, kontrollera någon verksamhet eller minska någons verksamhetsmöjligheter.

2.2.5.7 Kulturellt våld

våld där kulturbunden skadlig praxis avsiktligen kränker eller begränsar en persons eller persongrupps självbestämmanderätt eller integritet

Kvinnlig könsstympning, tvångsäktenskap och uteslutning ur en sammanslutning är exempel på kulturellt våld.

Religiöst våld

Hellre än: andligt våld

kulturellt våld där religionsbaserad skadlig praxis avsiktligen kränker eller begränsar en persons eller persongrupps självbestämmanderätt eller integritet

Hedersrelaterat våld

Hellre än: hedersvåld

kulturellt våld som innebär psykisk påtryckning eller fysiska maktmedel mot en person eller persongrupp i en situation där personen eller persongruppen misstänks ha kränkt moraluppfattningarna hos en viss grupp

2.2.5.8 Försummelse

våld där en person eller persongrupp inte ges vård, hjälp eller omsorg eller deras andra basbehov inte uppfylls i situationer där personen eller persongruppen är beroende av det

Bilaga

Följande instanser bads lämna eller lämnade ett utlåtande:

Rape Crisis Center Tukinainen, Kvinnolinjen, MLL, Brottsofferjouren, Flickornas hus, Pojkarnas hus, SETA, Viola, Rädda Barnen, Förbundet för mödra- och skyddshem, THL, Utbildningsstyrelsen, Heuni, HUS Seri-stödcentret, medlemmarna i kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (NAPE) samt Jukka Lehtonen, Minna Piispa, Anu Mantila, Pekka Heikkinen, Marianne Notko, Marianne Mela, Lisa Grans, Eija Paavilainen, Leo Nyqvist, Tarja Pösö, Merja Laitinen, Tomi Timperi, Juha Holma, Katariina Kilpeläinen, Raisa Cacciatore, Markus Kaakinen, Anna-Mari Salmivalli och Marja Darth.